
ANMÄLNINGAR

Trollberättelser från Svenskfinland

Styrkan hos Camilla Asplund Ingemarks doktorsavhandling¹ i folkloristik ligger i att den strävar efter att tillämpa breda, övergripande analytiska perspektiv på ett stort material. Avhandlingens huvuddel är ett försök att granska en corpus av folkloristiska texter ur intertextuell, intergenerisk och interdiskursiv synvinkel.

Undersökningen bygger på 123 trollberättelser från svensktalande Finland, upptecknade under åren 1850-1925. I ett fylligt kapitel beskrivs framför allt sägentraditionen om troll under rubriker som "The Troll and Its World", "Tolerance and Conflict", "The Troll and Christianity" och "Encountering the Troll". Vi får också bekanta oss med Vörå socken i södra Österbotten ur historisk, social och religiös synvinkel.

Intertextuellt förhåller sig givetvis berättelserna om troll till alla andra berättelser om det övernaturliga och det oförklarliga som är kända i lokalsamhället. Likaså kommunicerar berättelserna om det övernaturliga med vardagliga anekdoter om liknande ämnen, platser och relationer. Asplund Ingemark lägger särskild vikt vid att visa hur trollberättelserna kan sättas i samband med både teman och enskilda formuleringar i bibliska texter. Författaren har lagt ned stor möda på att hitta lämpliga paralleller i både välkända och mindre vanliga bibelpassager. Många av Bibelns texter var säkert bekanta för Österbottens allmoge från prästernas utläggningar i kyrkorna, men man skall inte glömma folkskolans läseböcker, skillingtryck och inte minst den kyrkliga bildkonsten: väggmålningar, reliefer på dopfuntar och portaler. De kopparstick ur den illustrerade handbibeln från 1897 som Asplund Ingemark har tryckt av i sin bok använder hon enbart som illustrationer, inte som källmaterial.

I ett inledande kapitel citerar Asplund Ingemark Jan-Öjvind Swahns distinktion mellan sägnernas troll som antropomorfa, kollektiva naturväsen och folksagornas troll som inte sällan är identiska med jättar och som har den narrativa rollen att fungera som stora och farliga motståndare till sagans hjältar (8). När Asplund Ingemark sedan ska diskutera generemässig intertextualitet ersätter hon emellertid den nordiska folkloristiska genreanalysen (personifierad

1 Asplund Ingemark, Camilla: *The Genre of Trolls. The Case of a Finland-Swedish Folk Tradition*. Åbo: Åbo Akademi University Press 2004. 320 s.

av Lauri Honko, 220) med tankar ur de amerikanska folkloristerna Richard Baumans och Charles Briggs artikel från 1992: "Genre, Intertextuality, and Social Power." Mot bakgrund av att hon själv konstaterar att "... situational context ha[s] been impossible to address due to the nature of the sources" (284) kan man tycka det vara märkligt att hon uteslutande använder sig av ett teori bygge som är så tydligt förankrat i ett performance-perspektiv som Baumans och Briggs. I min egen avhandling (1993) visade jag dessutom att det faktiskt är möjligt att anlägga åtminstone några kommunikativa aspekter på arkivmaterial.

En betydande del av argumentationen i detta avsnitt bygger på fem ord i en uppteckning av ATU 402, *The Animal Bride* (i boken har uppteckningarna inte AT-klassificerats). När musen i sagan har förvandlats till en flicka, är hon enligt berättaren Johan Alén vackrare än de två äldre brödernas brudar. Så långt överensstämmer det med sagans vanliga uppbyggnad, men så tillägger Alén "fast hun va e trull". I Asplund Ingemarks tolkning skapar här Johan Alén ett intertextuellt gap (i Baumans och Briggs betydelse) som gör det möjligt att tolka hela texten som uttryck för en parodisk eller ironisk hållning. Så kan det mycket väl vara, men tolkningsalternativen är alltför många för att den lilla bisatsen ensam skall kunna bära upp ett ansenligt teori bygge. Tänk om Alén sade fel och i själva verket menade att säga att hon hade varit ett troll eller att hon varit *förtrollad*. Kanske rentav Alén sade något i den stilen, men missuppfattades av upptecknaren. Kanske man i södra Österbotten har använt ordet "trull" i samma generaliserande betydelse som på Gotland, nämligen för att beteckna allsköns oförklarliga eller övernaturliga företeelser? Här skulle man verkligen kunna tala om att källornas karaktär omöjliggör en analys baserad på situationens karaktär.

Det tredje huvudavsnittet tillämpar några av Bachtins begrepp på de finlandssvenska uppteckningarna. Som folklorist känner jag mig främmande för dessa litteraturvetenskapliga teorier av främst två skäl. För det första finner jag det problematiskt att tillämpa teorier som försöker diskutera författarens avsikter med verket på kollektiva muntliga berättelser. Folksånger och folksagor bör nog förstås som resultatet av många berättares och lyssnares samspel.

Om man frånsäger sig möjligheten att koppla en arkivtext till mötet mellan en berättare och en upptäckare i en levande kulturmiljö är det svårt att se hur man ska kunna uttala sig om någon form av avsikt hos en upphovsman.

För det andra får jag stundtals intrycket att Asplund Ingemark tilldelar sago- och sägengestalterna ett utvecklat känsloliv och psykologiska dimensioner. Det förefaller nästan som om det inte vore fråga om narrativa konstruktioner med stereotypa rollfigurer, utan om försök att sannfärdigt skildra levande varelser.

Camilla Asplund Ingemark avstår från att använda den nordiska folkloristiken som fundament

för sin avhandling. Det visar sig främst i hur hon nalkas sitt empiriska material ur litteraturvetenskapliga tankebanor och hur hon behandlar genre inte som ett textanalytiskt utan som ett intertextuellt begrepp. Som läsare lämnas man också i okunnighet om hur begreppet genre i bokens titel ska förstås. Trots dessa invändningar är den brett anlagda analysen ett värdefullt inlägg i den folkloristiska ämnesdiskussionen. Säkert kommer flera andra folklorister att bidra till att utveckla intertextuella, intergeneriska och interdiskursiva synsätt på folkloren.

Ulf Palmfelt